

Álom-színházban

Lengyel György köszöntése

opácsoltak a fehér tüllel körbevont színpadon, amikor felment a függöny a debreceni Csokonai Színházban: a látvány deszkaelmélynyt sejtetett, mert lenge lepel takarta a színpad bal oldali mélységét. Fáradt délutáni fényben, gyászos beszélgetéssel kezdődött az előadás: szemüvegben enyhén hajlott háttal a tanító, Medvegyenko-Kézdy György tűnt elő Másával, a feketébe öltözött Meszléri Judittal. Megbűvölten néztem a játékot, Csehov *Sirály* című darabját; ma is előttem van, ahogyan fehérben a színre repült Nagy Anna és Trepljov–Dégi István ernyedt kezét lendítve nyomatékosítja: „Meg kell találni az új formákat!” Gesztusában a program szelleme és a hiábavalóság együtt feszült. Akkori, ifjúkori magam küszködéseire döbbsentett az előadás: gyorsan eltelnek az egyetemi évek, kiüzetünk a paradicsomból, s ugyan lázadásainkat, álmainkat miként válthatjuk életté? S ilyen démoni ereje volna a színháznak, az írásnak, hogy az ember végzetesen beleroppan? „... színház nélkül nincs is élet...” – mondta kese hangú biztatással a tolókcocsiban Szorin-Novák István, s valóban, így volna az én életemben is, tűnődtem villamosozva az egyetemre, meredtem holnapomra ostoba előadók szemnáriumain, s a késő estékben is kísértett a vívódás, hiszen a Csokonai Színház előtt baktattam hazafelé.

Hogy a színház életem ily komoly kérdéseként merült fel, az a *Sirály* előadásával vált bizonyossá. De az érlelődés, a hevítés folyamata is a Csehov-előadás rendezőjéhez köthető. Lengyel György fiatal színészbarátainak élén a főiskoláról érkezett Debrecenbe 1961-ben, és friss színházi levegőnél is többet, kultúrát, szellemet teremtett a város életében. Szellem-nyugalansága már gimnazistaként teremtő erővé magasodott: amikor *Tragédiáját* a Nemzeti Színház sem játszhatta, 1954-ben diáktársaival előadta Madách drámakölteményét, s a nézőtér első sorában Kodály Zoltán ült. Hozta Debrecenbe is az igényt és a tájékozódást, a világ drámaírásának újabb színeit; francia, angol szerzőket és Arthur Miller *Salemi boszorkányokját*. Brecht erejét nekem, ellentétben Major Tamás mániákus politikai agitációival és papundekli ízű előadásaival, Lengyel György máig hatóan igazolta. Nagy Anna szenvedélyes Gruse alakításával a *Kaukázusi krétakör* és Béres Ilona szerep- és lélekvaltó virtuozitálásában a *Jó embert keresünk* előadása bizonyította: színházi ideológiák helyett a gondolat és a lélek együtemű működése teremti meg a színház igazi varázslatát és misztériumát. A színház cen-

---

Elhangzott a Magyar Katolikus Rádióban május 14-én.

tenáris, ünnepi előadásában 1965 októberében, Katona *Bánkjában* nemzeti gondjaink sisteregtek annak a Linka Györgynek az alakításában, aki hasonló hevülettel és monumentalitással Peerként az ember egyetemes létkérdéseire döbrentett. Folytatom a sort, amely Lengyel György látomásában a színház egyetemi rangú stúdiómát jelentette Shakespeare *Vízkeresztjét* nézve Latinovits Zoltánnal, aztán a bolondozást az *Abogy tetszik* ardennes-i erdejében, s tűnődtem magam is a méla Jaques-kal: valóban színház az egész világ? Shaw *Szent Johannája* Tóth Judittal pedig csoda voltánál is jobban meghökkentett a végjáték tanulságával: lám az emberiség nem óhajtja a maga megváltását. Legfeljebb a távlat, az idő kényszeríti ki a belátást, hogy az ember rangja és becsülete az emberi nemzetiség előtt elismerésre érdemesüljön.

Lengyel György színházának magas szellemi igényét említve, egyetemi rangra hivatkoztam, és megrendítő, sorsomat fordító pillanatot jelentett, amikor a debreceni egyetemen találkozhattam vele. Kedves tanárunk, Juhász Béla szemináriumának tervébe illesztette a *Sirály* elemzését, s gyanútlanul méltatónak jelentkeztem. Juhász Béla azzal is fényezte a majdani óra hangulatát, hogy közölte: meghívja az előadás alkotóit. Ismét megnéztem a *Sirályt*, tán még jegyzeteltem is az előadás félhomályában, s megírtam a dolgozatot. Érzésem, gondolataim tisztázása, fabrikálása közben döbrentem rá először az írás felelősségére, a jelzők hatalmára: megnyit gyöttrődtem, hogy az előadás légkörét, a színészi alakításokat hitelesen minősítsem! Elkövetkezett az óra. Előbb csak a szívem szorult, amikor Lengyel György vezetésével a *Sirály* előadásának fiataljai, Sinkó László, Kézdy György és Dégi István megérkeztek a terembe, aztán torkom is kiszáradt, amikor tanár úr köszöntőjét követően olvasni kezdtem a kritikakezdeményt. Szemben ültek és figyeltek írássom alanyai: hamarost viszonzózzák produkcióm, mert majd ők minősítenek engem! – villant fel bennem. Felidézve akkori magamat: felhevült és szorongó voltom mélyén dráma, igazmondásom tétje feszült.

Befejezván a szereplést, elsőként Lengyel György kért szót, s ha érzekelte is vélekedésem esendőségeit, nem tudatta, hanem Csehov korszerű előadásainak kérdéseiről beszélt. Tapintatosan elmélyítette, olykor igazította az én vékony állításaimat, majd tudósi elmélyültséget és szeretetet sugárzó előadását követően feloldódott a hangulat, s a diákok és a színészek eszmecseréjével folytatódott az összejövétel, amit csak a kötelesség szakított meg. Közeledett az este, s a kis színházi csapatnak vissza kellett érni otthonába, a Csokonai Színházba, mert kezdődött a Játék. Már indultam az ajtó felé, amikor Lengyel György felém közeledett, és kedvesen megszólított: elkérhetné-e a dolgozatomat, mert a debreceni napilapban ugyan megjelent az előadás kritikája, de megbeszéli, hogy rendhagyó módon közöljék. Megköszönve figyelmét, átadtam a gépiratot. Néhány nap múlva a *Sirály*-méltatás megjelent az újságban.

Érzekeltem-e Lengyel György törődésének súlyát? Dehogyan. Ma már látom: meghatározta további életemet, évek, évtizedek hullámverésének csehovi, szorini lélek-áramát, miszerint „színház nélkül nincs is élet”. Reméltem, hogy Lengyel György színházi és egyetemi előadásaiban még sokáig erősödhetek Debrecenben,

mert nem tudtam, hogy ő akkor már a búcsúhoz készülődött. Hívta a Madách Színház, de, hogy megelégette Debrecent, s távozott, arra valójában igazgatója kényszerítette. Ez is a feslett idők jellemrajza, hogy Lengyel György kiváló előadásait támadva, egy igazgató főrendezőjét feljelentheti a pártbizottságon, s mint utóbbi idők leletfeltárása igazolta: a tar életű direktor irodalmi munkásságnak kiemelkedő fejezetét alkotta azzal is, hogy Tótfalusiként a számozott jelentgetők légiójához tartozott.

Molière két darabjával búcsúzott Debrecentől Lengyel György, a város és a magyar dráma iránti érzékenységét igazolva azzal, hogy a *Kénytelen házasság*ot kollégiumi játék keretében láttatta, *Scapinje* pedig egy fergeteges mediterrán komédia élet-ízeit nyitotta meg. Molière estje szinte parancsolta, hogy azon a tavaszon megnézzem a Comédie Française budapesti vendéjátékát, a *Nők iskoláját*. Összegezve a két előadást, Juhász Bélának köszönhetően irodalmi lapban először jelentkeztem, az *Alföldben* búcsúként és köszönetképpen üzenhettem Lengyel Györgynek: jóvoltából felismerhettem, mi a különbség az élet-színház és a múzeum-színház között.

Sajog bennem az idő; Lengyel György a Madách Színházba távozott, s a ritka öröms munkák között évadai kénytelen-rendezések nyűgében teltek. Hatalmi viszályok forgószeleiben a szellem felszabadult alkotói ihletét nehezen és ritkán egy-egy Albee-, Németh László-, Shaw-, Molnár Ferenc-darab életre hívásában élhette meg. A legkiválóbbakkal, Pécsi Sándorral, Kiss Manyival, Gábor Miklóssal, Tolnay Klárral, Mensáros Lászlóval összehangolva a fiatalokat, teremtett megrendítő és felemelő színházi estéket. Munkássága vigasz fejezetének is tekinthetjük, hogy műveltsége, emberi és diplomáciai érzékenysége, tekintélye folytán a nyolcvanas években a magyar színházi élet ügyei és kapcsolatai komolyan erősödtek a nagyvilágban. Lengyel György igazgatott Pécsen, és nehéz időkben kétszer is visszatért Debrecenbe. Változatlan igényben és komolysággal dolgozott; irodalmi tanácsosával Szakonyi Károllyal a világirodalom klasszikusai mellett a magyar dráma új értelmezéseit kereste, akár Madách *Tragédiáját* gondolta újra, vagy Németh László *Galileijét*, Héjja Sándorral a főszerepben, az eredeti negyedik felvonással, felemelően megrendítő előadásban először állította színre. Ne rösteljük az elismerést: Horváth Árpád és Téri Árpád után a debreceni színház száznegyven éves történetében a harmadik, kiemelkedő fejezetét az ő munkássága jelenti. Mégis keserűen méltatlanul, álmaifosztottan, a politika ostobaságait szenvedve távozott Debrecenből.

Azóta színház nélkül él. Lengyel György most hetvenéves és búcsúzik az egyetemmé emelt főiskolától is, ahol évtizedeken át a világ és a magyar színház XX. századi törekvéseit tanította elmélyült, tudományos komolysággal. Tanítványainak érdektelenségét és műveletlenségét egyre inkább érzékeli. Nem fontos a múlt, mert az önkifejezés parttalan bája divatozik, és az esztétikai hatalom dühödt hétpróbásai uralják az intézményeket és a honi színi életet. Aki London, Párizs és a világ színházi életét olyan jól ismeri, mint Lengyel György, az könyvei, tanulmányai közé se rejthető, mert szenved a pusztító szellem provincializmusát.

Mostanság gyakrabban találkozunk; otthonában, kávéházban vagy telefonon az egykor remélt és elmaradt egyetemi stúdiumok rangján beszél jó mestereiről, Nádasy Kálmánról, s az igaziak méltatlan sorsáról. Hogy a Nemzetiből milyen kiűzetésben volt sorsa Hevesi Sándornak; és Németh Antal színház nélkül, száműzötten élt 1945 után; Jób Dániel a színháztól megfosztottan nyomorgott, Ditrói Mór pedig éhenhalt. Egyben kérdezi is megrendítő példáival Lengyel György: a kiválóságoknak újra és újra miért kell száműzöttségben végezni? Mert szeretik az igazságot és gyűlölik a hazugságot? Azért, mert a színházi élet számukra a művészet, a szellem demokráciájának otthona? Omló jelenünkből ugyan hová menekülhetünk? Teremtő éveket kívánva, közös vigaszként annyit mondhatok drága Gyuri, köszönöm, mert nekem segítettél: álom-színházadban folytatódik az élet! Felmegy a függöny, s a nyírfaligetben feltűnik Medvegyenko és Mása... És kezdődik az előadás... ☒